

türmacılara göre *Câmi'ü't-tevârîh*'in bir bölümünden ibaret olan eser Moğol, Türk, Arap ve İbrânî hükümdarlarının şeceresini ihtiva etmektedir (TSMK, III. Ahmed, nr. 2937). **3. Tavzîhât-ı Reşîdî.** Dinî ve felsefî konularda on dokuz risâleyi içermektedir (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 835). **4. Kitâbü's-Sultânîyye (Risâletü's-sultânîyye, Fevâ'id-i Sultânîyye, el-Mebâhişü's-sultânîyye).** Müellifin Olcaytu ile dinî ve fikrî sahadaki görüşmelerinden oluşmaktadır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3415). **5. Leîâ'ifü'l-hakâ'ik.** Çeşitli konularda on dört risâleden ibarettir (nşr. Gulâm Rızâ Tâhir, I-II, Tahran 1353-1357 hş./1974-1978). **6. Beyânü'l-hakâ'ik.** Sultan Olcaytu ile ilgili yirmi meselenin izahını ihtiva etmektedir (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 834). **7. Es'ile ve ecvibe.** Reşîdüddin'in değişik sorulara verdiği cevapları içermektedir (nşr. R. Şa'bânî, I-II, İslâmâbâd 1371/1993). **8. Âşâr u İhyâ'.** Ziraat ürünleri ve ziraî teknikler, ölçüler, takvimler, jeoloji, imar faaliyetleri, gemicilik vb. hakkındadır (nşr. Menûçihri-i Sütûde – İrec Efşâr, Tahran 1368 hş./1989). **9. Tansûknâme-i İl-hânî der Fünûn-i 'Ulûm-i Hıtâ'î.** Kitap, Wang-shu-ho adlı Çinli bir âlime ait eserinin Farsça tercümesiyle bu tercüme Reşîdüddin tarafından yazılan girişten oluşur (nşr. Müctebâ Mînovî, Tahran 1350 hş./1972). Reşîdüddin'in girişini Abdülbaki Gölpınarlı Türkçe'ye tercüme etmiştir (İstanbul 1939). **10. Mükâtebât-ı Reşîdî (Münşe'ât-ı Reşîdî, Sevânihu'l-efkâr-ı Reşîdî)** Reşîdüddin'in oğulları ve dostları ile yazışmalarından ibarettir (nşr. Muhammed Şefî, Lahore 1947; nşr. Muhammed Takî Dâniş-pejûh, Tahran 1358 hş./1979). **11. Vakfnâme-yi Rab'ı Reşîdî** (nşr. Müctebâ Mînovî – İrec Efşâr, Tahran 1350/1972). **12. Fâ'ide-yi Ziyâret** (nşr. İrec Efşâr, *Mecelle-yi İrân-zemîn*, XXIII [Tahran 1357/1978], s. 73-93). **13. Miiftâhu't-tefâsîr.** Kur'an tefsirine giriş mahiyetinde olup hayır ve şer, kader, tenâsuh vb. konularda yazılmış sekiz risâleden ibarettir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 304/1). Reşîdüddin'in *Kitâb-ı Siyâset ü Tedbîr-i Mülk-i Hıtâ'iyân* ile *Şuverü'l-e-kâlim* adlı eserleri günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Vakfnâme-yi Rab'ı Reşîdî* (nşr. Müctebâ Mînovî – İrec Efşâr, Tahran 1350/1972, s. 40, 135-137, 165, 167, 173, 178-179; *Vakfnâme-yi Se Dih der Kâşân* (nşr. İrec Efşâr, *Ferheng-i İrân-zemîn* içinde), IV, Tahran 1335 hş., s. 122-138; Nâsirüddin Münşî-yi Kirmânî, *Nesâ'imü'l-eshâr* (nşr. Celâleddin Hüseyinî Urmevî), Tahran 1359 hş., s. 112-117; Vassâf, *Târîh* (nşr. M. İsfahânî), Tahran 1338 hş.,

s. 345-347, 374, 384, 409, 537; Hâfız-ı Ebrû, *Zeyli Câmi'ü't-tevârîh* (nşr. Hânâbâ Beyânî), Tahran 1317/1938, s. 79-80, 98; Seyfeddin Hacı b. Nizâm Akilî, *Âşârü'l-vüzerâ'* (nşr. Celâleddin Hüseyinî Urmevî), Tahran 1337 hş., s. 284-322; Hândmîr, *Destûrü'l-vüzerâ'* (nşr. Saîd-i Neftî), Tahran 1317 hş., s. 312-321; Fuâd Abdülmu'tî es-Sayyâd, *Mü'errihu'l-Moğûl el-kebir Reşîdüddin Fazlullâh el-Hemedânî*, Kahire 1386/1967; *Mecmû'a-i Hıtâbêhâ-yi Tahkîkî der Bâre-i Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî* (nşr. Seyyid Hüseyin Nasr v.dğr.), Tahran 1350 hş.; C. A. Storey, *Edebiyyât-ı Fârsî* (trc. Yahyâ Âryanpûr v.dğr.), Tahran 1362/1983, II, 453-473; B. Spuler, *Die Mongolen in Iran*, Leiden 1985, II, 206-207; R. Amitai-Preiss, "New Material from the Mamluk Sources for the Biography of Rashid al-Din", *The Court of the Il-khans 1290-1340: The Barakat Trust Conference on Islamic Art and History* (ed. J. Raby – T. Fitzherbert), Oxford 1996, s. 23-37; Hâşim Recebzâde, *Hâce Reşîdüddin Fazlullâh*, Tahran 1377/1998; A. H. Morton, "The Letters of Rashid al-Din: Ilkhânid Fiction or Timurid Fiction", *The Mongol Empire and its Legacy* (ed. R. Amitai-Preiss – D. O. Morgan), Leiden-Boston 2000, s. 155-199; Osman Gazi Özkuzugüdenli, *Gâzân Hân ve Reformları* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; A. Mosteart – F. W. Cleaves, "Trois documents Mongols des Archives Secrètes Vaticanes", *HJAS*, XV/3-4 (1952), s. 419-506; Mehdî Beyânî, "Resâ'il-i Fârsî-yi Hâce Reşîdüddin Fazlullâh", *Mecelle-yi Mihr*, VIII/9, Tahran 1331/1952, s. 549-552; K. Jahn, "Çihan Tarihiçisi Olarak Reşîdüddin", *İTED*, III/3-4 (1966), s. 227-236; İrec Efşâr, "Evkâf-ı Reşîdî der-Yezd", *Ferheng-i İrân-zemîn*, XVII, Tahran 1349 hş., s. 149-248; *CAJ*, XIV/1-3, Reşîdüddin özel sayısı (1318-1968), (ed. J. A. Boyle – K. Jahn), Wiesbaden 1970; Nazîr Ahmad, "Rashidud-din Faḍlullāh, A Great Muslim Historian and Scientist of the Early 14th Century", *Studies in History of Medicine and Science*, X-XI, New Delhi 1986-87, s. 149-164; Zekî Velidî Togan, "Raşîd-üd-din Tabîb", *İA*, IX, 705-712; D. O. Morgan, "Rashid al-Din Ṭabīb", *EJ²* (İng.), VIII, 443-444.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

REŞİDÜDDİN-İ MEYBÜDÎ

(رشيد الدين ميبودي)

Ebü'l-Fazl Reşîdüddin Ahmed b. Ebî Saîd Meybüdü Yezdî (ö. 520/1126'dan sonra)

Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ebrâr adlı Farsça Kur'an tefsiriyle tanınan İrânî âlim
(bk. KEŞFÜ'L-ESRÂR).

REŞİDÜDDİN es-SÛRÎ

(bk. İBNÜ'S-SÛRÎ).

REŞİDÜDDİN VATVÂT

(bk. VATVÂT, Reşîdüddin).

RETEN b. NASR

(رتن بن نصر)

Ebü'r-Rızâ Reten b. Nasr (Abdillâh, Sâhûk, Meyden) b. Kîrbâl el-Betrendî el-Merendî el-Hindî (ö. 632/1234)

Şahâbî olduğunu iddia eden meşhur yalancı.

Hindistan'ın Pencap eyaletinin doğusunda bulunan ve günümüzde Bhatında adıyla bilinen Betrende şehrinde doğdu. Reten el-Hindî ve Bâbâ Reten olarak da bilinir. Uzun bir ömür sürdüğünü göstermek için "muammer", hacı olduğunu belirtmek üzere de "haccî" diye anılmıştır. Resûl-i Ekrem ile ilki gençlik yıllarında, ikincisi peygamberlikten sonra olmak üzere iki defa görüşüğünü ve onun kendisine ömrünün uzun olması için dua ettiğini ileri sürmüştür. Önceleri putperest olduğunu, ardından Hıristiyanlığa geçtiğini, Hindistan'da iken ayın ikiye yarılması mucizesini (inşikâku'l-kamer) gördükten sonra Mekke'ye gidip Müslümanlığı kabul ettiğini söylemiş, Hz. Peygamber'le Hendek Gazvesi'ne katıldığını, Hz. Ali'nin Fâtıma ile evlenme merasiminde hazır bulunduğunu iddia etmiştir (*Tâcü'l-arûs*, "rtm" md.; Safedî, XIV, 99-102; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 530-532). Sözlerini nakledenler arasında 709 (1309-10) yılına kadar yaşadıkları bilinen Mahmûd ve Abdullah adlı iki oğlu, ayrıca Mûsâ b. Mücellâ b. Bûndâr ed-Düneysîrî, Hâsan b. Muhammed el-Hüseyinî el-Horasânî, Kemâl eş-Şîrâzî, Ebü'l-Fazl Osman b. Ebü Bekir b. Sa'd el-İrbîlî, Dâvûd b. Es'ad b. Hâmid el-Gaffâl el-Minharûrî gibi isimler yer almaktadır (İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 524-530). Rivayete göre Reten hayatının son döneminde "kavkal" (Hint hurması) denilen bir ağaçta yaşamış, bedeni son derece küçülmüş, sivri dişleri, sert ve beyaz sakalı, gözlerinin üzerine düşmüş kaşlarıyla görenleri hayrete düşürmüştü (Safedî, XIV, 99-102), bazı kimseler onu ziyaret ettirerek menfaat sağlamıştır. Bir kısım delillerden hareketle onun 632'de (1234) Betrende şehrinde öldüğü kabul edilmektedir (Parihar, XL/1 [2001], s. 109). Bu tarih 596 (1200), 608 (1211), 612 (1215), 700 (1300) ve 709 (1309) olarak da gösterilmiştir (*EJ²* [İng.], VIII, 458). Reten'in mezarı halen Hacıreten adıyla anılan bir köyde olup avlu içinde küçük camisi, türbe ve hücreleriyle eskiden olduğu gibi günümüzde de ziyaret yeridir. Her yıl 7-10 Zilhicce tarihleri arasında ölüm yıl dönümü münasebetiyle Haccı Urs Festivali düzenlenmekte ve tür-

besi civarında kutlamalar yapılmaktadır. 1947'den sonra bölgedeki müslümanların Pakistan'a göç etmesi sebebiyle bugün ziyaretçilerinin çoğunluğunu özellikle evlenmeyen yoksul Hint fakirleri Sadhular teşkil etmektedir. Aynı zamanda bir seyyah olduğu kaydedilen Reten'in Mekke ve Medine'de kerametler gösterdiği ileri sürülmüştür.

Reten b. Nasr yaşadığı dönemden itibaren müslümanlar arasında yoğun biçimde tartışılmış ve sahâbî olduğu iddiasıyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbn Hacer'in belirttiğine göre onun sahâbîlik iddiasını destekleyenler arasında, Hz. Peygamber'in emanet ettiğini söylediği bir tarağı Reten'in kendisine verdiği ileri süren Şeyh Radıyyüddin Ali Lâlâ el-Gaznevî (ö. 642/1244), bu tarakla birlikte Resûl-i Ekrem'e ait bir hırkaya sahip olduğunu iddia eden Alâüddeve-i Simnânî (ö. 736/1336), keramet ehli ve sûfimesrep bir kişi olan Abdülgaaffâr b. Nûh el-Kûsî (ö. 708/1309), Yemenli tarihçi ve kadı Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî, Safedî, Muhammed b. İbrâhim el-Cezerî ve Muhammed Pârsâ gibi tarihçi ve zâhidler bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Reten'in yaşadığı ve uzun ömürlü olduğu konusunda tereddüt etmemiş ve sahâbîliği hususundaki rivayetleri bir değerlendirmeye tâbi tutmadan nakletmekle yetinmiştir. Öte yandan bazı Şîîler de Reten'i sahâbî kabul etmiş, rivayetleri büyük ölçüde Ehl-i beyt'in metnine dair olduğu için Sünnîler'in onu sahâbî saymadığını ve zamanındaki âlimlerin kendisini kışkırdığını iddia etmiştir (Eİ² [İng.], VIII, 458). Batılı araştırmacılar Horovitz, Reten'in VI. (XII.) yüzyılın sonları ile VII. (XIII.) yüzyılın başlarında yaşadığı sonucuna varmış, onun İslâm'ın muammerûn telakkisinden faydalanarak müslüman sempatanlarının gönlünü kazanmak istediğini belirtmiş ve Hindular'ı yollığına, müslümanları sahâbîliğine inandırmaya çalışan bir kişi olabileceğini söylemiştir. Hadis âlimleri ise Reten'in muammer olduğunu kabul etmekle birlikte sahâbîlik iddiasına şiddetle karşı çıkmıştır. Birzâli onun rivayetlerini reddetmiş, Burhâneddin İbn Cemâa, Firûzâbâdî, İbn Hacer el-Askalânî ve Muhammed Murtażâ ez-Zebîdî de Reten'in sahâbîlik iddiasını reddedenler arasında yer almıştır. *Keşru veğeni Reten* adıyla bir kitap yazdığı kaydedilen Zehebî, Reten'in Hint bölgesinde ortaya çıkan, hakkında konuşulmaya bile değmez bir mecnun, bir yalancı, insan suretinde bir şeytan olduğunu, hatta hiç yaşamamış, uydurma hadislerle kaynaklık et-

mesi için uydurulmuş bir kişi olabileceğini ifade etmiştir (el-Muğnî, I, 230; *Târîhu'l-İslâm*, s. 85). Reten'in yalancı olduğunu gösteren en önemli delil, birçok rivayetinin bulunduğu iddia edilmesine ve Hindistan'ın IV. (X.) yüzyılda fethedilmesine rağmen VII. (XIII.) yüzyıldan önce yaşayan hiçbir müellifin eserinde ondan söz edilmemesidir. Bir tek rivayeti bulunan kimselerin bile incelendiği ricâi kitaplarında böyle olağan üstü nitelikleri bulduğunda söylenen bir kişinin hayatına yer verilmemiş olması mümkün değildir (*Tâcü'l-ʿarûs*, "rtm" md.). Öte yandan muhaddisler, "Bugün yaşayanlardan hiçbiri yüzyıl sonra hayatta olmayacak" hadisinden hareketle de (Buhârî, "çlim", 41, "Mevâkit", 40; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 217-220) Reten'in yalancılığına ortaya koymuştur.

Eserleri. 1. *el-Ehâdîşü'r-Retenîyye*. İbn Hacer el-Askalânî, Reten'in 340 hadis uydurduğunu söylemiş, bunlardan on yedisine eserlerinde yer vermiştir. 340 hadisten 130 kadarını ihtiva eden *el-Ehâdîşü'r-Retenîyye* başlıklı bir cüz Berlin Kütüphanesi'nde (nr. 1387, vr. 214-221), bir başka nüsha da İskenderiye Kütüphanesi'nde (Fünûn, nr. 3.98) kayıtlıdır. Zehebî de bu hadislerin tamamının Reten tarafından uydurulduğunu belirtmiştir. 2. *Çarîbetü'l-ʿahd*. Mûsâ b. Mücellâ'ya dayanan rivayetlerden kırk kadarı Tâceddin Muhammed b. Ahmed el-Horasânî tarafından bu adla derlenmiş olup nüshaları Berlin (nr. 1388) ve Leiden (nr. 1771) kütüphanelerinde bulunmaktadır. 3. *el-Erbaʿûne'r-Retenîyye (Retenîyyât)*. Bir nüshası Berlin Kütüphanesi'nde (nr. 1468) kayıtlıdır (Brockelmann, *GAL* [Ar.], VI, 253; *GAL Suppl.*, I, 625-626). 4. *el-Erbaʿûne'l-muntehabât min Münteħabâti'r-Retenîyyât. el-Evâ'ilü's-Sünbülîyye ve Buğyetü eh-l-ʿeşer fimen ittefeka lehû ve li-ebîhi şoħbetü seyyidi'l-beşer* adlı eserlerle birlikte Mısır'da basılmıştır (1326, 1347; Ali el-Kârî, neşredeninin notu, s. 180). Reten'e nisbet edilen risâlelerin muhtevası zühde ve güzel ahlâka dair olup önemli bir kısmında Şîa ve Ehl-i beyt övülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *el-Muğnî*, I, 230; a.mlf., *Aʿlâmü'n-nübelaʿ*, XXII, 367-368; a.mlf., *Mizânü'l-iʿtidâl* (nşr. Ali M. Muavav v.dğr.), Beyrut 1416/1995, III, 70; VI, 451; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 631-640*, s. 84-85; Safedî, *el-Vâfi*, XIV, 99-102; Firûzâbâdî, *el-Çâmüsü'l-muħîṭ*, Kahire 1330, IV, 226; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 523-538; a.mlf., *Lisânü'l-Mizân*, II, 450-455; Câmî, *Nefehât*, s. 435-437; Şüsterî, *Mecâlisü'l-müʿminîn*, Tahrân 1299/1882, I, 309; Ali el-Kârî, *el-Maşnûʿ* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Kahire 1404/1984, neşredeninin notu, s. 178-180, 203, 239, 244, 245, 270, 271; H. A.

Rose, *A Glossary of the Tribes and Castes of the Punjab and North-West Frontier Province*, Lahore 1919, I, 152, 175, 179, 181; Brockelmann, *GAL* (Ar.), VI, 253; *GAL Suppl.*, I, 625-626; N. Hanîf, *Biographical Encyclopaedia of Sufis: South Asia*, New Delhi 2000, s. 326-328; J. Horovitz, "Baba Ratan, the Saint of Bhatinda", *Journal of the Panjab Historical Society*, II/2, Lahore 1913, s. 97-114 (Ayrıca Zulfikar Ahmad'ın edisyonuyla *Selections from Journal of the Panjab Historical Society*'de yayımlanmıştır. Lahore 1982, II, 81-94); Nevzat Aşık, "Hicrî VI. Asırda Sahabi Olduğunu İddia Eden Ebu'r-Ridâ Reten el-Hindî ve Uydurduğu Hadisler", *DÜİFD*, VII (1992), s. 47-65; S. Parihar, "The Dargâh of Bâbâ Hâjî Ratan at Bhatinda", *IS*, XL/1 (2001), s. 105-132; Moħammad Şafî, "Ratan", *İA*, IX, 636-638; a.mlf., "Ratan", *Eİ²* (İng.), VIII, 457-459.

NEVZAT AŞIK

REVÂFİZ

(bk. RÂFİZİLER).

REVAK

(رواق)

Bina duvarına bitişik, üstü örtülü, önü açık, galeri şeklindeki mimari mekân.

Genellikle bir binanın avlusunda ya da dış cephelerinde yer alan revâk (Ar. rivâk) çatısı sütunlarla desteklenmiş, yarı kapalı, uzunlamasına bir mekân halindedir. Üstü düz dam, tonoz ya da kubbelerle örtülü olabilen revakta desteği sağlayan dizi halindeki sütunlar kemerlerle birbirine bağlanırlar. Böylece cephe tasarımında görsel bakımdan hareketli bir akış sağlanmakta, ışık-gölge oyunları ile çok daha etkili bir cephe elde edilmektedir. Ancak revak uygulamasının asıl sebebi güneşten korunmuş gölgelik bir hacim elde edebilmektir. Mimari cephelerdeki sütun destekli örtü uygulaması örtücü özellik göz önüne alınmaksızın "colonnade" olarak adlandırıldığı gibi desteklerin birbirine kemerlerle bağlanmış olması dolayısıyla "arcade" dendiği de olur. Bu tanımlamalar, sadece destek sırası ya da kemer düzenini esas aldığından tam anlamıyla revakla örtüşmez. Revak destek, örtü ve bunların bağlandığı duvarı topluca içeren bir mekânın adıdır.

Mimarlık tarihinde revak uygulamasının sıcak iklimlerde ortaya çıkarak yayıldığı açıktır. Böyle bir mekân yağmur ve rüzgârdan çok güneşten korunma açısından daha işlevseldir. Tarihin en eski çağlarından bu yana işlev biçimini belirlerken revakin en yalın örnekleri sıcak bölgelerin konut mimarisinde karşımıza çıkar. Arke-